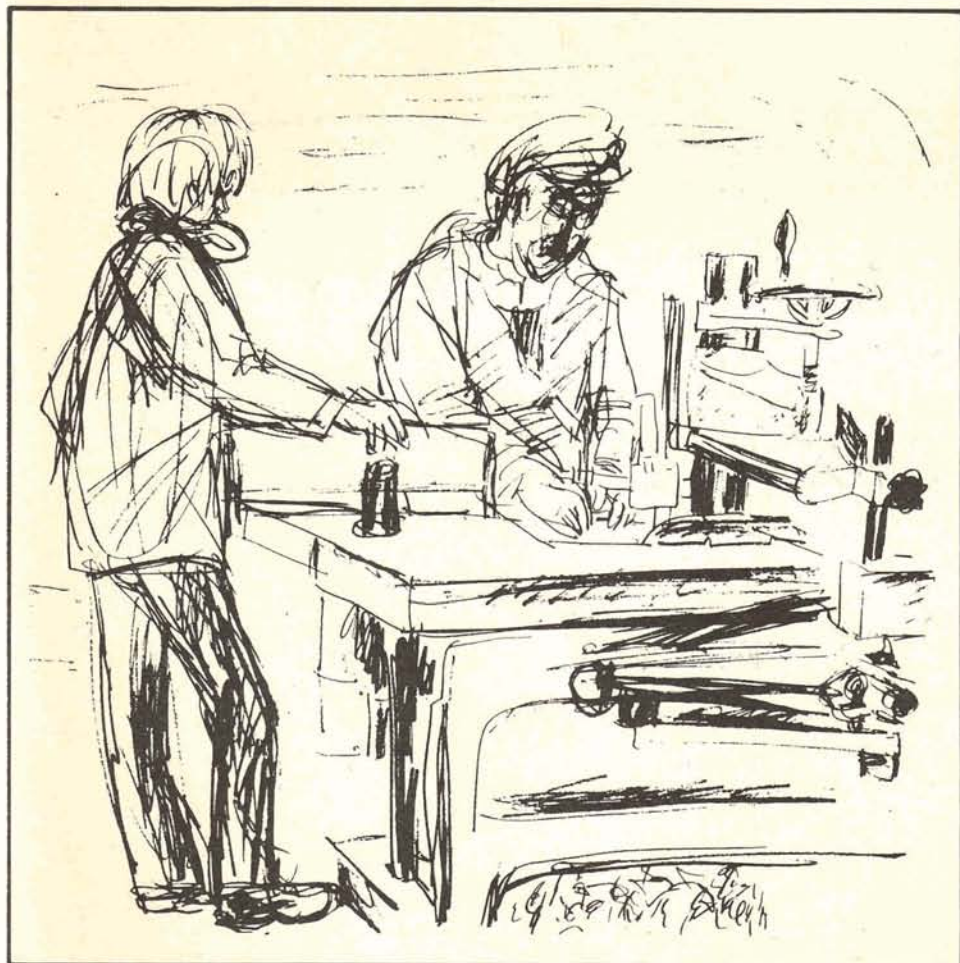

ARBETSLIVET I CENTRUM

Nr 16 Febr. 1982 Information från Arbetslivscentrum, Fiskartorpsvägen 15 A, Box 5606, 114 86 Stockholm. Telefon 08-229980.
Redaktör Birger Viklund

Konst och vetenskap och arbetets ära

■ Arbetslivscentrum vill med utställningen *Konst och Vetenskap och Arbetets Ära* bidra till en fördjupad mer reflekterad och sansad debatt om datasamhällets utveckling. Mot bakgrund av fördjupande insikter om samspelet människa—maskin ska det bli möjligt att välja de rätta användningsområdena för den nya tekniken.

**En utställning
i samarbete
med konstnärer**

**Tekniska museet
i Stockholm
20/2—14/3**

**Västerbottens
museum, Umeå
20/3—2/5**

**Sundsvalls museum
15/5—6/6**

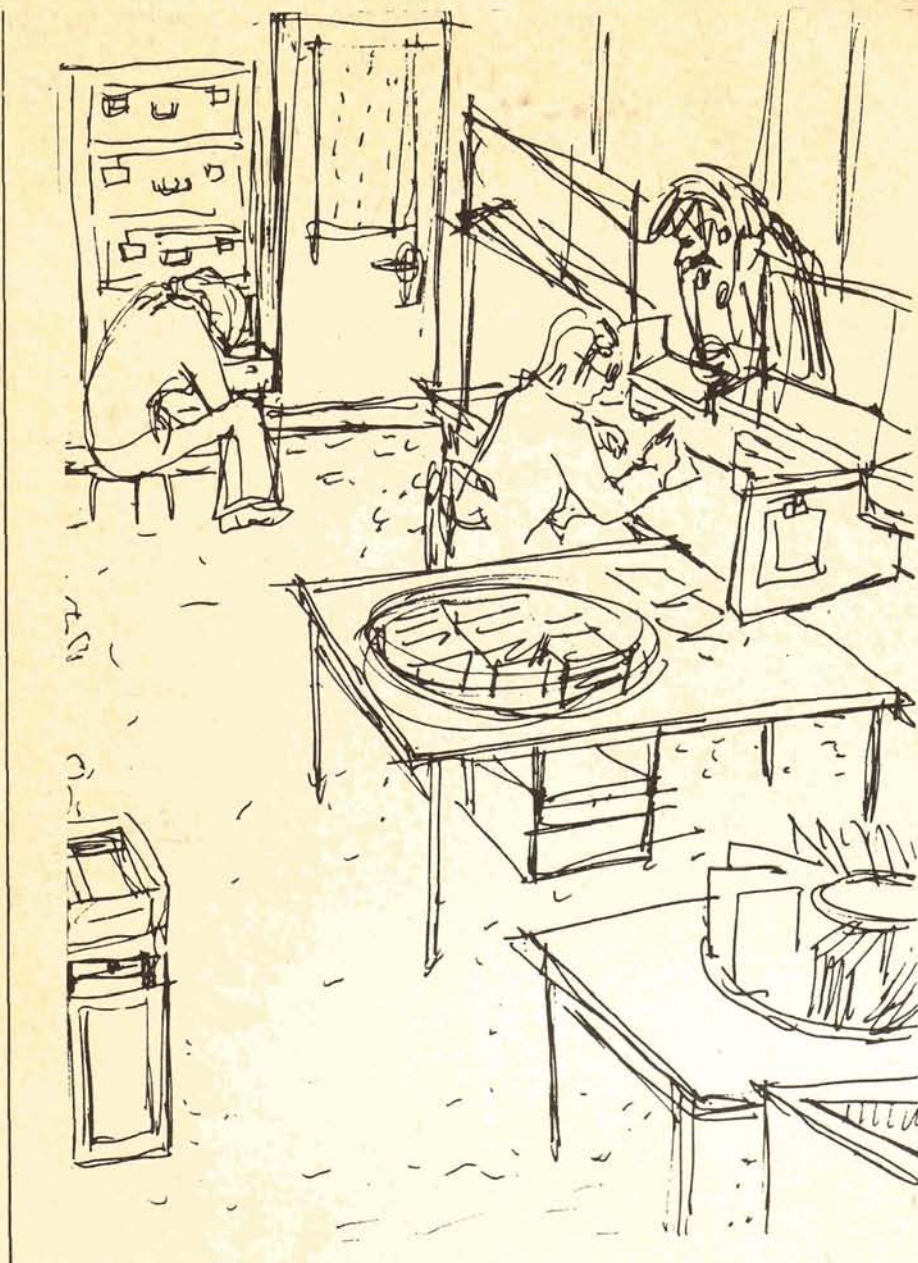

**Värmlands museum
Karlstad
28/8—19/9**

**Borås konstmuseum
26/9—24/10**

DATORER I ARBETSLIVET

Bilderna i detta informationsblad är gjorda av Anna Sjødahl. De med anknytning till försäkringskassan ingår i konstnärens produktion för PAAS-projektet. Övriga bilder är tagna från BILDBOK, Författares bokmaskin, 1978.

Anna Sjødahl och Thomas Tempte presenterar sig också själva i var sin utställningskatalog.

Av författarna är Bo Göranson matematiker och projektledare på Arbetslivscentrum.

Tore Nordenstam är filosofiprofessor i Bergen, Norge. Kalle Mäkilä är forskare inom området artificiell intelligens och konsult på dataområdet.

De tre samarbetar i PAAS-projektet på Arbetslivscentrum.

Forskarna och konstnärerna har i samarbete publicerat en rad arbetsrapporter i PAAS-projektet.

"Perspektiv på datasystemutveckling" och "Ideologi och Systemutveckling" med Bo Göranson som redaktör har getts ut på Studentlitteratur.

I samarbete med Försäkringsanställdas Förbund och Brevskolan har PAAS-projektet producerat DATORN, ett studie och informationsmaterial om datoranvändning i försäkringskassorna. Tillsammans med TCO och TBV har projektet gjort studiematerialet "Bildbok om yrkeskunskaper".

Bo Göranson har på uppdrag av Internationella Arbetsorganisationen skrivit "Job Design and Automation in Sweden" att ingå i ett samlingsverk om datapolitik i 14 industriländer som publiceras i höst.

DATORER I ARBETSLIVET, en forskningslägesöversikt som kan fås från Arbetslivscentrum, redovisar annan relevant litteratur i ämnet.

Några utgångspunkter för ett projekt om datorer i arbetslivet:

— Anna Sjødahl presenterade 1973 sin utställning "Var dags liv" som ingick i Konstfrämjandets Mitt Alternativ.

— Thomas Tempte gestaltade temat "Arbetets Ära" i en utställning 1974—75.

— Under perioden 1975—77 började vid Tekniska Högskolan uppbyggnaden av ett forskningsprojekt med inriktningen på datorer i arbetslivet. Teoretiker och praktiker inom det datatekniska området tillsammans med filosofen Tore Nordenstam deltog i arbetet. Projektet kallades PAAS (Perspektiv på Analysverktyg och Arbetsformer vid Systemutveckling).

Av
Bo Göranson

— Arbetslivscentrum inrättades 1977. PAAS-projektet knöts till centret och initierade under våren 1978 en seminarieriserie över temat Kulturen i samhället. Avsikten var att försöka ge ett perspektiv på frågan: Hur kan konsten ges en plats i tvärvetenskapligt arbete? Intresset för att knyta Anna och Thomas till PAAS-projektet väcktes av de bidrag de gav som inbjudna föreläsare till seminarieriet. I utställningen Konst och Vetenskap och Arbetets Ära presenterar de ett arbete med impulser från skilda håll, bl a sina tidigare utställningar och som medarbetare i PAAS-projektet.

Arbetslivscentrum har gett konstnärerna resurser för att genom denna utställning söka nya vägar för att stimulera en debatt om teknisk utveckling i samhälle och arbetsliv.

Hur kan det praktiska intellektet utvecklas i dagens arbetsliv?

Användning av datorer innebär att arbetet blir mer abstrakt. Direktkontakt med ett material kan ersättas av siffer-symboler på en dataskärm. Det praktiska och kroppsliga arbetet i produktionen överförs genom matematiska samband till ett dataprogram som avser att avbilda det manuellt utförda arbetet.

GE KONSTEN EN PLATS I TVÄRVETENSKAPLIG FORSKNING

Utvecklingen av det praktiska intellektet, som Thomas behandlar i sitt arbete, är av en mycket komplicerad natur. Det är ofta en tyst kunskap som sällan låter sig överföras i entydiga matematiska samband. Så här presenterar Thomas utgångspunkterna för sitt arbete när han inleder seminarieserien *Kulturen i samhället* över temat *Bilder från arbetslivet*:

”Självklar intellektuell anspänning, utvecklad arbets- och materialkunskap, upptränad förmåga att lita till sin intuition där inte teoretiska kunskaper räckte till, arbetsfördelningens traditioner i olika yrken, allt detta är inte bara arbetets historia utan i stort den grund på vilken vår kultur bygger.”

Thomas historiska arbete kan få oss att upptäcka och reflektera över en grundläggande motsättning mellan det praktiska och abstrakta intellektet i dagens arbetsliv. Detta pekar mot problem som närmare måste analyseras.

Hur påverkas kvalitén av långt driven automatisering?

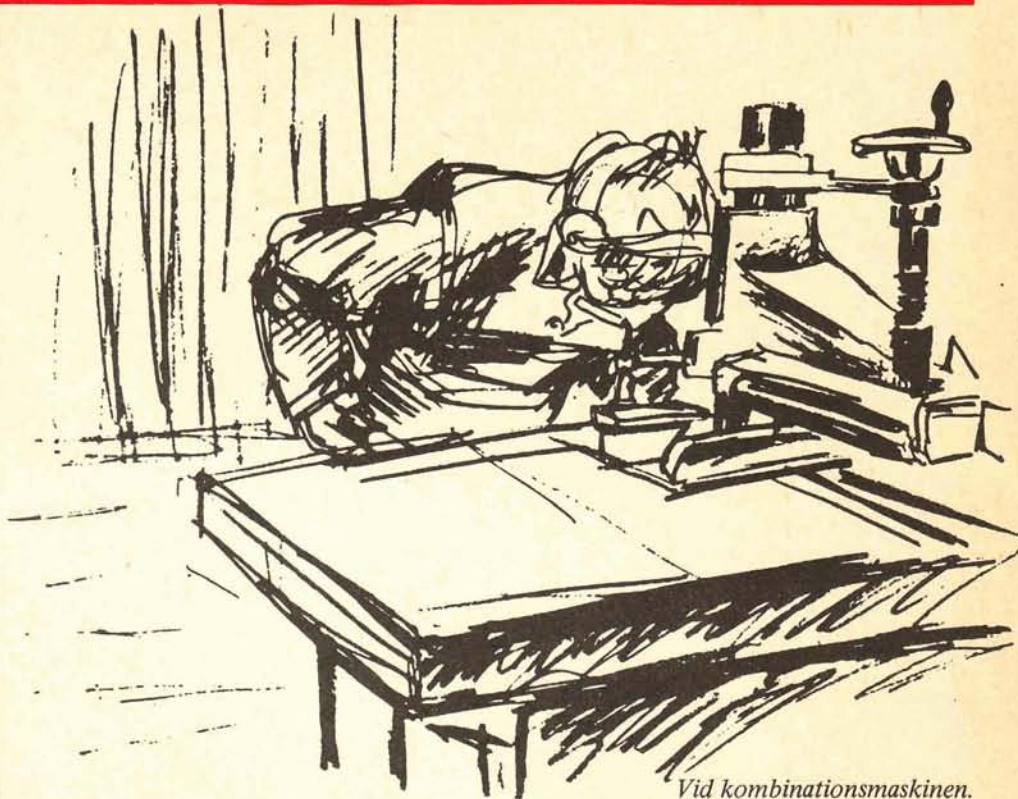
Hur långt är det möjligt att automatisera tankeprocessen för att underlätta problemlösning och samtidigt behålla förmågan till kreativitet i arbetet?

Vad innebär en långt driven automatisering av arbetet för kvalitén i produkter och tjänster?

Kan utbildningssystemet i dagens samhälle förändras i en riktning som förenar det praktiska och det abstrakta intellektet vilket skulle innebära att människor får använda sig själva och växa i arbetet?

Förstärker ny teknik auktoritära traditioner?

Datatekniken innebär att ett referenssystem med abstrakta begrepp ersätter de personliga erfarenheterna i arbetet. Datatekniken kommer ofta in i ett auktoritärt sammanhang, t ex en hierarkiskt uppbyggd arbetsorganisation, där den kan förstärka styrningen och kontrollen av de anställda.

Vid kombinationsmaskinen.

Annas bidrag i seminarieserien *Kulturen i samhället* på Arbetslivscentrum var temat hur kunskapen förändrar människan. Anna anknöt bakåt i tiden till bondesamhället med dess inställning till arbete och hushåll och auktoritära traditioner. Hon kom sedan över till vår tid av uppbrott, folkomflyttning, hopsatta familjer, avklippta traditioner, brist på nytt språk och nya bilder som kan vara adekvata verktyg för en fördjupad analys av människans plats i ett teknologiskt avancerat samhälle:

Hur förändras människan av kunskap?

”Utifrån mina erfarenheter vänder jag mig mot en segregation i arbets- och kulturliv, mellan produktion och reproduktion. Härvidlag är bilden och kombinationen bild-ord mitt speciella instrument för uttryck och avläsning. Mitt ställningstagande ledde automatiskt till mer uppsökande arbete av redogörande art, och jag har alltmer kommit att se bilden — den målade enstycksbilden, den tecknade massproducerade bilden, den rörliga bilden i teater och film — som ett medel till självinsikt och egenkunskap för individer och grupper av människor.

Jag vill exemplifiera brotten mellan

olika verkligheter, de oförmedlade övergångarna mellan olika referenssystem, den uppbrutna tidsupplevelsen som utgör ett faktum för de människor som utgör underlaget för produktionen, barn som vuxna. Kort sagt: att ge EN BILD av den mänskliga basen för produktionen, människans uppväxt till arbetskraft.”

Förändrar datorn mänskliga relationer?

Annas bildmaterial gestaltar problem och ställer frågor om dagens arbetsliv:

Vad innebär införande av ny teknik i ett samhälle och arbetsliv som bygger på auktoritära traditioner?

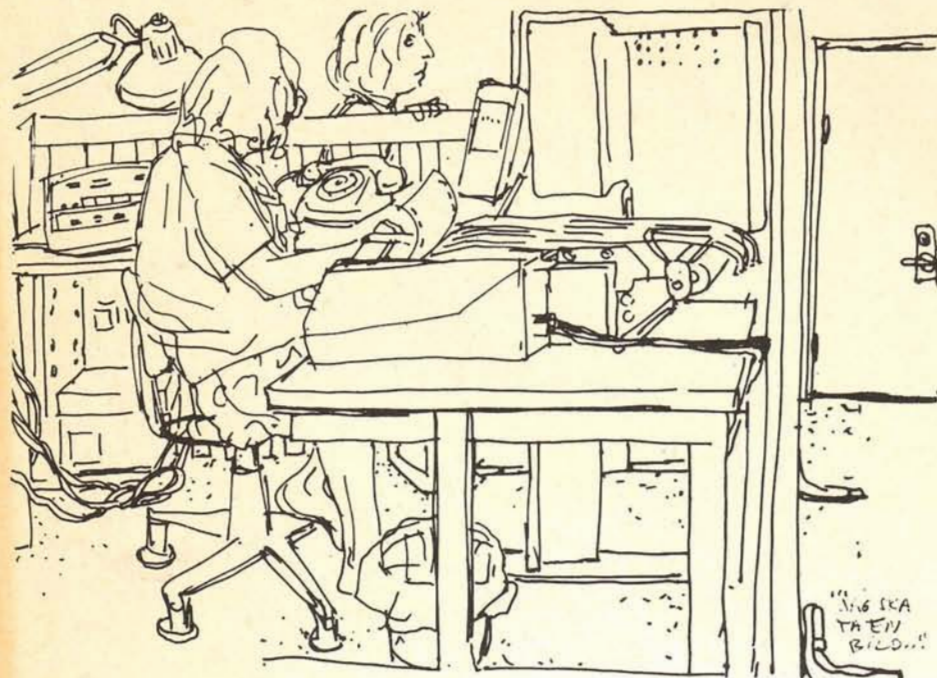
Vad är skillnaden mellan människa och maskin vid utveckling och användning av kunskap?

Hur förändras språket och mänskliga relationer vid en ökad datoranvändning i arbetslivet?

Hur kan vi mot bakgrund av fördjupade insikter om samspelet människa-maskin välja användningsområden för den nya tekniken?

Det är vår avsikt att med utställningen *Konst och Vetenskap och Arbetets Ara* bidra till en fördjupad mer reflekterad och sansad debatt om datasamhällets utveckling.

VETENSKAP — TVÅ SÄTT ATT UTFÖR

■ *Forskning som syftar till förändring måste utnyttja alla kommunikationsmöjligheter, även konsten. En demokratisk förändring förutsätter förståelse genom en genuin dialog.*

Fastän konstnärer och vetenskapsmän ofta undersöker samma verklighet (bomiljöer, till exempel, eller arbetsmiljöer), så samarbetare de inte ofta. Boskillnaden mellan vetenskap och konst, mellan universitet och konstakademier, är nästan total idag. Det är lätt att förstå varför det är så. En individ som vill gå utanför de uppdragna gränserna hindras av stor arbetspress, kritik från kollegor och andra, det kan minska hans möjligheter att få fortsätta på området, och så vidare.

Men frågan är om det inte skulle vara bra med samarbete mellan konstnärer och forskare som är intresserade av samma verklighetsområde? Vi tror att det kan vara det, och det är också förklaringen till PAAS-projektets ovanliga sammansättning av medarbetare: data-systemspecialister, en filosof, ett par bildkonstnärer, en konstthantverkare.

Och när vi tror att ett samarbete kan vara bra, så är det inte bara för att vi menar att det kan vara bra att illustrera forskningsrapporter med roliga bilder för att lätta upp det hela. Konsten har mer än en sådan pedagogisk funktion. Konst kan komma in som ett väsentligt moment i själva forskningsprocessen.

Ordet "aktionsforskning" har blivit en samlingsbeteckning för en mängd tämligen olikartade försök att bryta med det dominerande, naturvetenskapsteoretiskt inspirerade synsättet i samhällsvetenskaperna. Typexemplet på aktionsforskning är den på omedelbara förändringar inriktade forskningsansatsen.

Attentatet som metod

Liksom det klassiska anarkistiska attentatet är "aktionen" emellertid avsedd att få ringverkningar på längre sikt. Förhoppningen är att actionen skall bli exemplarisk. Som den norske arbetslivsforskaren Björn Gustavsen uttrycker det: "Den reella handlingen i det verkliga livet" är aktionsforskningens kärna.

Handlingen har den funktionen att visa att alternativ låter sig skapas och kommer vanligtvis att ha mycket större pedagogisk bärkraft än "teori".

Handlingen har vidare den funktionen att öka kunskapen om den verklighet handlingen utspelas i genom att bara handling kan avslöja viktiga sidor i sociala system. "Den lyckade handlingen" sätter igång en process, som innebär att mer och mer av det fält man arbetar i omformas i den riktning som visas av den inledande handlingen."

Det som här sägs om aktionsforskning kan lika bra sägas om konst. Vetenskap och konst är två sätt att utforska verkligheten. Samma verklighet nalkas med olika metoder, olika perspektiv, olika traditionsbakgrund. Sätt in "konstverk" i stället för "handling" i citatet ovanför: "Konstverket har den funktionen att visa att alternativ låter sig skapas och kommer vanligtvis att ha mycket större pedagogisk bärkraft än "teori" o s v.

AV TORE M

Man kan anta att en sådan tillit till konstens möjligheter ligger bakom åtskilliga av de konstaktiviteter som äger rum i Europa och Amerika idag. (t ex verklighetsdokumentation med hjälp av fotomontage, film, video, oljemålningar, teckningar i slumområdena runt storstäderna eller på arbetsplatserna).

Arbetet på längre sikt

Men mycket av detta slags verklighetsutforskning hotar att bli resultatlös därför att aktionerna och konstverken inte ställs in i övergripande, långsiktiga program. Det kan gälla för åtskilligt av den konceptuella konstens händelser ("happening" och "göringar"). Gustavsen konstaterar att vi under de senaste åren "upplevt en ökande pessimism när det gäller nyttan av klart avgränsade demonstrationer som äger rum på ett bestämt område, bl a därför att motkrafter och inkapslingskrafter också får en förhållandevis lätt uppgift när det är klart och entydigt definitivt var reformen pågår". För att undgå att bli oskadliggjord och verkningslös genom att inkapslas (dvs bli utsatt för motåtgärder som får en förödande verkan på ens förehavanden) måste verksamheterna sättas in i ett större perspektiv. Man måste arbeta på längre sikt.

Förändring genom förståelse

Ett antal av de gängse föreställningarna om forskningens roll i förändrande verksamhet kan sammanfattas under de tre rubrikerna "förståelse utan förändring", "förändring utan förståelse" och "förändring genom förståelse".

"Förståelse utan förändring" står för

OCH KONST RSKA VERKLIGHETEN

elfenbenstornsideo­gin, enligt vilken forskaren skall vara en fullständigt objektiv iakttagare fjärran från alla praktiska bestyr. Efter arbetstid kliver forskaren ner från sitt torn, men å yrkets vägnar ser han på människorna och samhället på samma distanserade vis som en naturforskare ser på naturens element. Att detta är en omöjlig dröm är något som de flesta inser, men en rester av torn­ tänkandet dyker upp i många samman-

NORDENSTAM

hang när man befattar sig med forskningens förhållande till samhället.

Med "förändring utan förståelse" avser vi den vanliga formen av expert­ verksamhet, där experten skaffar sig kunskaper om ett stycke mänsklig verk­ lighet och vidarebefordrar sina kunskaper till några beslutsfattare som sätter igång en förändringsverksamhet över huvudet på dem som berörs av förändringarna. Från de berördas synpunkt är detta förändring utan förståelse. Förändringarna är inte ett resultat av de berördas kunskaper och erfarenheter, de är ett resultat av andras föreställningar om situationen.

Med "förändring genom förståelse" menar vi en verksamhet som syftar till att öka de berördas egen kompetens att lösa sina egna problem. Till skillnad från aktionsforskningen är det då inte (i första hand) fråga om att hjälpa till att genomföra en bestämd aktion, som skall leda till ett avgränsat mål. Det är fråga om den sokratiske uppgiften att lägga betingelserna tillrätta för en själv­ förändringsprocess på längre sikt. Processer av detta slag tar nödvändigtvis sin rundliga tid. Man ändrar inte på mång­ åriga rutiner över en natt (om man vill ha bra resultat). Man ändrar inte på männi­ skor med ett pennstreck.

En process på längre sikt

Det är sådana långsiktiga själv­ förändringsprocesser som vi vill medverka till på arbetslivets område. Från de anställdas synpunkt blir det rimligen ett avgörande krav på ett nytt datasystem (till exempel) att det är förenligt med de grundläggande värden och erfarenheter som förvaltas av den fackliga traditio­ nen.

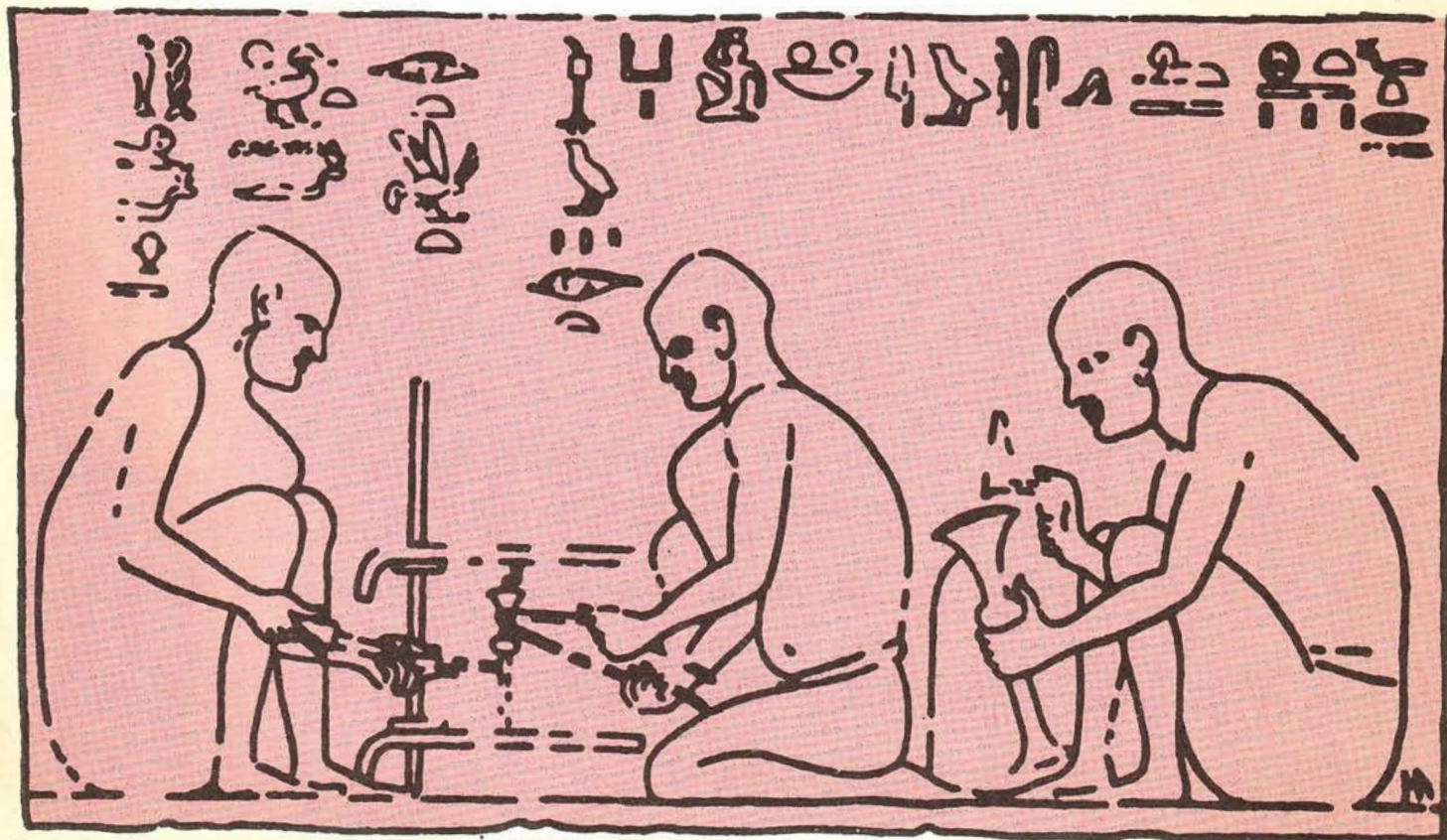
Medvetandegörande om problem av detta slag blir ett väsentligt moment i den forsknings- och utrednings­ verksamhet som så småningom leder fram till att ett nytt system installeras. Traditionella gränser mellan forskning,

utredningsverksamhet, utbildning och konst måste överskridas i viss utsträckning.

Konst som uttryck för erfarenheter

De flesta är inte tränade på att förmedla sitt kunnande och sina insikter i ord. Vi har alla stora fonder av kunnande som vi inte kan formulera verbalt, tysta kunskaper, färdighetskunskaper till skillnad från artikulerat vetande. Det finns mycket som vi vet som vi inte kan beskriva i ord. Det gäller sinnesintryck, till exempel. Försök beskriva hur tjära luktar, eller hur ett dragspel låter! Men det kan också gälla t ex hur det är att arbeta på ett visst sätt i en viss miljö eller varför man gör vissa saker på vissa sätt.

Eftersom det är av avgörande vikt för den forskning som siktar till förändring genom förståelse att man verkligen etablerar en genuin dialog med de berörda, blir det viktigt att utnyttja alla kommunikationsmöjligheter. Det är här konsten kan bidra med något väsentligt. Se på Anna Sjödahls och Thomas Temp­ tes arbeten! De kan hjälpa oss att bli varse ting som vi inte har tänkt på. De kan hjälpa oss att upptäcka nya sidor av vår verklighet, och de kan bidra till att vi kan formulera våra egna erfarenheter på ett tydligare sätt, tydligare för oss själva och tydligare för andra.

Teckning efter lågrelief i Sandsten. Egypten ca 300 f Kr. Prästen Petrosiris grav.

DEN SINNLIGA KUNSKAPEN

Det finns många olika ord för att beteckna de hjälpmedel som människor använder för att utföra något: verktyg, redskap, instrument, maskiner, kraftkällor.

Hantverkare som Thomas Tempte vill gärna använda ett exakt begrepp för verktyg. Det är något som används direkt och styrs av användaren för att bearbeta eller forma ett ämne.

Andra använder nog begreppet verktyg i en betydligt mera allmän betydelse som i stort sett även innefattar det som Thomas skulle kalla redskap och instrument. Vi kan lära oss mycket av hantverkarna när det gäller att förstå relationen mellan åskådlig och abstrakt kunskap. Just därför är det angeläget att finna en definition av verktyg som inte är alltför exklusiv. Jag nöjer mig därför med att avgränsa verktyg från maskiner och kraftkällor enligt följande:

— Verktygen skall styras eller utnyttjas direkt och kroppsligen av användaren under hela arbetets gång. Detta ger en avgränsning gentemot maskiner som dels kan användas så att de styr användaren, dels kan fungera på egen hand när de väl satts igång.

— Verktygen skall producera ett resultat i materiell form eller som information till användaren, inte bara leverera kraft i generella termer. Detta ger en avgränsning mot kraftkällor t ex motorer, dragdjur och vissa typer av slavar. De flesta kraftkällor är numera samtidigt maskiner. De kan ibland användas för att driva verktyg. Men vi betraktar dem inte själva som verktyg.

Verktyg är intellektuella

Med dessa avgränsningar kommer begreppet verktyg att täcka mycket mera än vad som en hantverkare kanske finner naturligt. Men det blir därför inte väsensskilt från hantverkarens verktyg och instrument (t ex vinkelhake och tumstock är inte verktyg utan instrument enligt Thomas definition).

För att tydligare se kopplingen till rent intellektuella verktyg skall vi göra en uppdelning i fyra delmängder av verktyg allt efter deras funktion.

1. Verktyg som bearbetar materia: såg, hyvel, stämjärn, spade, yxa, mortel, skalpell, sax, kniv. I denna grupp ingår hantverkarens verktyg i strikt mening. Andra bearbetande verktyg används till ett ostrukturerat flyttande eller sönderdelande av materia (spade, mortel, kan-

ske yxa för vissa arbeten). Thomas skulle förmodligen kalla dessa för redskap, möjligen med en tanke att de representerar en simplare, mera grov-arbetarbetnad hantering än hantverket. Vidare ingår en stor mängd hjälpmedel (härovan exemplifierade med skalpell) som används i sjukvården eller naturvetenskapen. Ofta betecknas de då som instrument, ett ord som ofta förknippas med den kliniska och vetenskapliga auktoriteten.

2. Verktyg som mäter eller registrerar: tumstock, linjal, vinkelhake, glasögon, mikroskop, stetoskop. Denna form av verktyg förekommer i alla

av Kalle
Mäkilä

människors vardagsliv och i de flesta yrken. Nästan all naturvetenskap innehåller alltjämt ett högst påtagligt moment av hantverk. Man kan ganska lätt se en kontinuerlig övergång från enkla hjälpmedel som glasögon och förstoringsglas, via mikroskop och teleskop till avancerad apparatur som elektronmikroskop spektrofotometrar, cyklotroner och bubbelkammare. Den respekt och det stora intresse Thomas mött i forskarvärlden kan således delvis förklaras av gemensamma erfarenheter och problem.

3. Verktyg som frambringar ljud eller ljus: flöjt, violin, mistlur, ringklocka, ficklampa. Ändamålet med dessa verktyg är nästan alltid kommunikation mellan levande varelser, som kan uppfatta ljud och ljus, även djur och växter vilkas levnadslopp i hög grad regleras av ljus- och värmsignaler. Det finns några undantag där dessa tekniker använts för att åstadkomma direkt materiell åverkan: Jerikos murar lär ha bringats på fall genom trumpetmusik; läkare behandlar tumörer med strålning; tandläkare avlägsnar tandsten med ultraljud.

4. Intellektuella verktyg: (bilder, ritningar, texter, kulramar, koordinatsystem, siffror.) Vissa sådana hjälpmedel (t ex ritningar) kommer in även i hantverkarens praktik. De kan användas för att avbilda verkligheten eller för att inrikta och hålla fast uppmärksamheten på vissa aspekter av verkligheten.

Tänkandet kan på så vis drivas längre utan krav på direkt sinnlig kontakt med verkligheten. Risken är att man samtidigt tappar kontakten med verkligheten på grund av att man bortsett från viktiga aspekter.

En känsla för mänskliga begränsningar. . .

En viktig insikt som finns i en hantverkstradition är just att allt inte kan uttryckas i abstrakta modeller. Men ändå kan man nå kunskap och samla erfarenhet om mycket mer. När det gäller hantverksyrken är detta relativt lätt att förstå och styrka med konkreta exempel. Det yrkesmässiga tänkandet och trädningen innefattar där uppenbarligen mycket mer än som kan t ex dokumenteras i ord och bild.

Vad vi kan lära oss av Thomas studie är att det han kallar "den praktiska intellektualismen" existerar och snarast är mera kvalificerad än "den teoretiska intellektualismen". Ytterligare en poäng jag vill göra är att en motsvarighet till den praktiska intellektualismen även finns utanför hantverksyrkena. I många yrken är den av social natur. Men även i tekniska och vetenskapliga yrken finns detta moment. En snickare fasthåller och bearbetar ett stycke trä med sina verktyg. En teoretiker kanske fasthåller, omformulerar och bearbetar ett problem med hjälp av sina symboler och formalismer. I båda fallen krävs, inte bara abstrakt kunskap, utan också förtrogenhet med verktygen, vilket innefattar en känsla för mänskliga mått och mänskliga begränsningar, nyanser i materialets (eller problemets) egenskaper etc.

Ett historiskt perspektiv

Vad kan då vi andra som inte är hantverkare lära oss av en sådan historisk studie som Thomas gjort inom sitt område? En sak har redan framgått av det ovanstående. Dessa reflektioner om verktygens natur är i huvudsak mina egna men hade knappast gått att formulera utan stimulans från Thomas delstudie och samtal under demonstrationer och arbetsmöten. Yrkesetik innebär enligt Thomas ett medvetet förhållningssätt till det man gör. En sådan finns och har

BEHÖVS I DATASAMHÄLLET

Handledning.

funnits länge inom vissa hantverksyrken. Inom andra yrken, t ex de data-tekniska, finns den knappst alls. Det finns ytterligare tre kopplingar till PA-AS-projektets intresseområde som jag kort skall summera.

Detta är av stor vikt när man skall genomföra förändringar i arbetslivet. Man måste kunna förstå och dra lärdom av det förgångna. Men vilka är då våra källor? För historiker av facket dominerar skriftliga källor, annat blir svårt att tolka "objektivt".

Men vad finns det då för källor som kan belysa arbetslivet i det förflutna t ex hantverkarens villkor? Det finns få skriftliga källor, men däremot bilden, verktyg och bruksföremål och konst-

föremål som framställts med dessa verktyg.

Men hur tolkar man sådana källor?

Jo, för den som har en relevant yrkeskunskap är dessa utomordentliga historiska källor. En hantverkare medveten om traditionen i yrket kan rekonstruera mycket kunskap från lämningar av verktyg, arbetsprodukter eller ritningar av verktyg.

Ett verktyg förstås bäst genom att användas i sitt sammanhang. Rekonstruktionen av verktyg och återskapande av de arbetssituationer där de användes är de metoder Thomas använt för att tolka innebörden av detta slags avtryck i historien. Mitt intryck är att dessa metoder inrymmer betydligt flera

nyanser än vad man kan komma åt med rent idéhistoriska eller teoretiska analyser.

Idag kan man få för sig att bruksföremål kan se ut praktiskt taget hur som helst, framställas i vilket material som helst och spottas ut i rasande fart på löpande band utan mänskligt ingripande. Så kan det te sig för konsumenten, men så är det inte. Det vet hantverkaren. Det vet också teknikern som utformat produktionskedjan för dagens produkter.

Bristande kunskaper leder till svinn

För hantverkaren är vissa materiella restriktioner självklara och ständigt närvarande. Exempelvis ingår i snickarens yrke en stor kunskap om hur trä i allmänhet och olika träslag kan behandlas och hur de inte kan behandlas. Och om hur trä uppför sig i ett längre tidsperspektiv, hur det åldras, hur det anfräts av väder och vind och vilken form av påkänningar det får när det ingår i olika bruksföremål. Denna form av kunskap kan vara en välgörande kontrast till dagens snabba förändringar. Just bristande materialkunskap har lett till betydande svinn i t ex byggnadsbranschen och till säkerhetsrisker i kärnkraftverk och andra stora anläggningar.

Eller snarare: vad innebär det att tänka och vem behöver tänka under sitt arbete? Delvis som en följd av utbildningssystemets utformning har uppdelningen mellan "teoretiska begåvningar" och "praktiska begåvningar" kommit att förstärkas.

Praktisk intellektualism

Den teoretiska kunskapen får stimulans och hög status. Den åskådliga, handgripliga och sinnliga kunskapen erkänns kanske också, men i en omgivning av färdiga apparater kan den inte utvecklas på djupet. Sålunda kommer "praktisk begåvning" att likställas med en förmåga att hantera apparater och en receptivitet som gör det lätt att lära sig ständigt nya apparater.

Den "praktiska intellektualism" som Thomas talar om är av ett helt annat slag. Min hypotes är att den är av vital betydelse även i ett teknologiskt avancerat samhälle.

Det finns ingen handbok för Datorer på våra villkor

● En nedskärning av personal på försäkringskassorna genom ökad datorisering blir ingen besparing, tror Försäkringsanställdas Förbund. Snarare kommer försäkringskostnaderna att öka genom brist på uppföljning av ärendena.

Ett av de fackförbund som förstått att utnyttja både vetenskap, konst och fackligt studiearbete för att få till stånd en teknisk förändring baserad på medlemmarnas förståelse är Försäkringsanställdas Förbund, FF. Ett studiematerial om teknik och vardag på kassorna har studerats av mer än hälften av förbundets medlemmar på försäkringskassorna på delvis betald arbetstid.

Börje Johansson.

Studiecirkelarna har fungerat som förbundets remissorgan i den statliga ALLFA-utredningen om socialförsäkringens datorisering. Medlemmarna har gett synpunkter både på vad som kan och borde datoriseras och rationaliseras och på områden där en datorisering skulle försämra kvaliteten av socialförsäkringen. Metoden var effektiv, ty politikerna valde att förankra sin slutbedömning i utredningen inte hos centralbyråkraterna utan hos kassorna och deras anställda.

— Jag tycker att vi kan måla upp ett större perspektiv mot bakgrund av de här erfarenheterna i en liten bransch,

säger Börje Johansson, FF:s representant i ALLFA-utredningen.

Fackets målsättning inför den tekniska utvecklingen är Datorer På Våra Villkor. Det finns ingen handbok att ta till för att ge denna målsättning innehåll. Facket måste engagera medlemmarna i studier av de tekniska möjligheterna och diskutera erfarenheterna av den tekniska utvecklingen. På detta sätt kan ny kunskap formuleras som kan gälla generellt för hela arbetsmarknaden.

Mer än rådslag

När avståndet blev för långt mellan medlemmarna och de fackliga och politiska representanter som skulle ta ställning till viktiga politiska och tekniska frågor växte systemet med rådslag fram. Medlemmarna ombads tycka till mot bakgrund av enkla frågor.

I dag är samhället inte så enkelt att man på detta sätt får några demokratiskt baserade beslut tycker Börje. Men studiecirkelarna med fördjupande studiematerial kan förmedla den praktiska kunskap om finns hos människorna på arbetsplatserna. Kalla det gärna för aktionsforskning om du vill.

Nytt effektivitetsbegrepp

Med utnyttjande av bland andra de lärdomar som både arbetsgivare och arbetstagarer fått genom forsknings-samarbetet med Arbetslivscentrum har man kommit fram till ett medbestämmandeavtal för försäkringskassornas folk. Det intressanta i detta

avtal är att ett nytt effektivitetsbegrepp satts på pränt. Effektivitet är inte längre bara antalet ärenden per tidsenhet utan också servicegrad, och kvaliteten på denna service, samt personalens arbetsmiljö och utvecklingsmöjligheter.

Det nya effektivitetsbegreppet är förpliktigande för arbetsgivaren. Utifrån detta ska förändringsarbetet, datoriseringen, bedrivas.

När nu regeringen gett Riksförsäkringsverket i uppdrag att utreda hur man ska kunna skära ner antalet årsarbetare i kassorna med 4000 alternativt 2 500 anställda kommer man i konflikt med medbestämmandeavtalet, tycker Börje Johansson.

Datorisering ingen automatisk besparing

För det första betyder 4 000 årsanställda i realiteten mellan sex och sju tusen anställda, eftersom så många arbetar deltid. 2 500 betyder i själva verket mellan 4 och 5 000 färre jobb.

För det andra ger man sig bara på förvaltningskostnaderna som utgör 2 1/2 procent av de totala försäkringskostnaderna.

En nedskärning av personal och en ökad datorisering, som då måste ske på mycket högre nivå än i dag, blir ingen besparing. Snarare kommer försäkringskostnaderna att öka genom brist på uppföljning av ärendena. Riskerna blir större att människor inte får sin rätt. Den service kassorna ger till allmänheten kommer att bli sämre. En nedskärning som regeringen beställt strider mot det effektivitetsbegrepp parterna enats om och är alltså en allvarlig provokation mot medbestämmandeavtalet.